

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

ЛІПНИЦЬКА Інна Миколаївна

УДК 821.161.1.09 [Левицький]

**ТВОРЧИСТЬ МОДЕСТА ЛЕВИЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Погребенник Володимир Федорович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри української літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кузьменко Володимир Іванович,
Київський славістичний університет,
проректор з наукової та навчальної роботи;

кандидат філологічних наук, доцент
Єременко Олена Володимирівна,
Національний авіаційний університет,
заступник декана факультету лінгвістики і права.

Провідна установа: Інститут філології Київського національного
університету імені Т.Шевченка, кафедра
української літератури ХХ ст.,
Кабінет Міністрів України, м. Київ.

Захист відбудеться “ 18 “ травня 2004 року о 14 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “ 13 “ квітня 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гальона Н.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Літературний процес кінця XIX - початку XX ст., прикметний оновленням образно-стильових форм зображення, естетико-гносеологічним багатством способів освоєння дійсності, універсальністю образної системи, динамічною контрверсійністю реалізму і модернізму, традиційності й новаторства, становить досить складне і неоднорідне явище в історії розвитку українського мистецтва слова. Криза народницької ідеології в кінці XIX ст. спричинила очевидну невідворотність та неминучість внутрішнього оновлення літератури, необхідність емансипації національної культури від "полегшено-етнографічного побутопису" й пошуків нових форм художнього вислову. Дослідники українського письменства межі століть (І.Денисюк, Л.Гаєвська, Н.Шумило, В.Моренець та ін.) наголошують на модернізації та диференціації класичного народницького реалізму в зв'язку із зародженням українського модернізму. В ідейно-естетичних параметрах народництва досить вільно співіснували прийоми натуралізму, визрівав перехід до імпресіонізму, неоромантизму, неореалізму тощо. Таким чином, "неонародництво" (Т.Гундорова) чи "пізнє народництво" (І.Миронець, Н.Шумило) виступило проміжною ланкою між "старою" та "новою" літературними школами, певною мірою готувало українського читача до сприйняття європейського мистецтва. Специфічною ознакою розвитку національної літератури цього періоду є синкретизм різностильових елементів у творчості окремого письменника.

Художня спадщина Модеста Левицького (1866-1932) - досить популярного літератора початку XX ст., відомого під псевдонімами Пилипович, Виборний Макогоненко, П. Рогаль, Сагайдачний тощо, енергійного громадського й політичного діяча, що працював на ниві відродження української державності, є яскравим прикладом трансформації традиційної художньої системи на засадах стильової синкретичності. Модернізаційну еволюцію народницьких естетичних традицій репрезентує мала проза письменника, позначена глибинним психологізмом і ліризмом. На формуванні сугестивної природи малої прози Левицького позначився вплив імпресіонізму, натуралізму, сентименталізму, навіть екзистенціалізму.

Творчий доробок М.Левицького, у радянський час звинуваченого у буржуазному націоналізмі, був штучно вилучений з літературного процесу. Отже, дослідження його художньої спадщини викликане потребою повнішого й більш адекватного відтворення складності й розмаїтості літературного процесу початку XX ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження пов'язана з проблематикою наукового напрямку кафедри української літератури

Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова "Шляхи розвитку української літератури XVII-XX століття".

Тема дисертації затверджена Вченою радою університету (протокол № 2 від 27 жовтня 1994 р.) та заочною радою при Інституті літератури НАН України (протокол № 3 від 3 грудня 1996 р.).

Предметом дослідження є мала проза Модеста Левицького, яка розглядається в зв'язку із світоглядними й естетичними концептами письменника та в контексті української літератури на межі століть, особливості ідейного змісту й художньої форми белетристики, специфіка синтезу традиційних та модерністських композиційно-сюжетних і стильових прийомів, їхня соціально-естетична природа й зумовленість у творах прозаїка.

Матеріалом дослідження є прижиттєві публікації М.Левицького в раритетних виданнях початку XX ст. (тексти оповідань, новел, образків, нарисів, есе тощо), типологічно й генетично зіставлені з ними аналоги з тогочасної української та інших літератур.

Мета роботи - проаналізувати в синхронно-діахронних аспектах епічну спадщину М.Левицького, з'ясувати особливості синтезування традиційних і новітніх літературних тенденцій у прозі письменника, що виявляються на ідейно-тематичному та образному рівнях, у сюжетно-композиційній структурі творів. Це передбачає вирішення таких **завдань**:

- з'ясування ідейно-естетичних витоків та інтелектуально-гуманістичних джерел творчості митця;
- дослідження кола "олітературених" тем, мотивів, образів Левицького-епіка на тлі літературного процесу кінця XIX - початку XX ст.;
- вивчення поезики, жанрово-типологічних особливостей та стильової специфіки малої прози Левицького, виявів її новаторства.;
- аналіз концепції персонажів і засобів її художньої реалізації;
- висвітлення творчої еволюції прозаїка, його індивідуального внеску в процес модернізації реалістичного письма, дослідження самотності творчої манери цього автора;
- визначення місця і значення творчості М.Левицького в історії літератури початку XX ст.

Відповідно до завдань дослідження застосовано історико-порівняльний, системний, історико-генетичний, типологічний і біографічний **методи дослідження**, що дає можливість виокремити особливості творчої лабораторії письменника, визначити результативність його участі в літературному процесі початку XX ст.

Методологічною базою дослідження є фундаментальні літературознавчі праці М.Бахтіна, О.Білецького, О.Лосева, М.Храпченка, І.Франка, теоретичні та історико-літературні

дослідження В.Агеєвої, Ф.Білецького, Л.Гаєвської, Т.Гундорової, І.Денисюка, С.Єфремова, Н.Калениченко, Ю.Кузнецова, В.Фащенко, П.Хропка, Д.Чижевського, Н.Шумило, історико-філософські та культурологічні праці А.Камю, О.Потебні, Ж.-П.Сартра, Е.Фромма, А.Шлегеля та ін.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснено спробу комплексного аналізу художньої спадщини М.Левицького, в тому числі у історико-літературному контексті. Аналіз суспільно-політичної діяльності та літературної спадщини письменника зосереджено навколо проблем індивідуальної своєрідності й еволюції творчої манери письма та розширення прозаїком жанрово-стильової парадигми новітнього письменства. Жанрові і стильові особливості малої прози М.Левицького осмислюються в їх взаємозумовленості, з урахуванням форм вираження авторської позиції.

Теоретичне значення дисертації. Системне прочитання малої прози М.Левицького, залучення до аналізу невідомих художніх текстів дає змогу адекватніше, глибше пізнати процес становлення багатофункціональної синтетичної художньої системи новітнього письменства, розширює уявлення про шляхи модернізації української літератури початку ХХ ст. в цілому. Матеріали та висновки дисертації значущі в повнішому дослідженні параметрів художнього світу літератора.

Практична цінність дисертаційного дослідження. Результати, отримані в процесі дослідження можуть бути використані при читанні нормативних історико-літературних та теоретичних курсів, спецкурсів та спецсеминарів з історії української літератури, при написанні студентських наукових робіт.

Апробація та впровадження роботи. Основні положення й результати дисертаційної роботи доповідалися на щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу, науково-теоретичних конференціях молодих учених НПУ ім. М.П.Драгоманова (Київ, 1994-1998; 2002-2003), апробовані на Всеукраїнській науковій конференції "Сатира і гумор в українській традиції" (Чернівці, 1994). Результати дисертаційного дослідження впроваджувались у навчальний процес, окрім НПУ Імені М.П.Драгоманова, в Київському інституті східної лінгвістики (довідка № 28 від 10.02.2004 р.), Київському механіко-металургічному технікумі (довідка № 14 від 26.01.2004 р.) та в Борівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів Фастівського району Київської області (довідка № 22 від 03.02. 2004 р.). Дисертація пройшла апробацію на кафедрі української літератури НПУ імені М.П.Драгоманова.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 7 статей, з них 4 - у фахових наукових виданнях ВАК України.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (227 позицій) та архівних матеріалів (11 позицій). Загальний обсяг дисертації 201 сторінка, з них 186 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **“Вступі”** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету і завдання, визначено актуальність і наукову новизну роботи, окреслено її теоретичне і практичне значення, схарактеризовано методи дослідження та основні джерела роботи.

У першому розділі **“Формування літературно-естетичних принципів М. Левицького-епіка”** увагу зосереджено на характеристиці світогляду письменника в його еволюційному розвитку, вивченні естетичних засад митця та ідейно-тематичної своєрідності його прози. Дослідження діахронного розвитку мислення прозаїка дозволило виокремити новаторські змістові й формотворчі чинники його прози, взаємодію індивідуального письма та внутрішньолітературної сукупної традиції, що вплинула на формування літературного дискурсу М.Левицького.

Творчість письменника формувалась у контексті його громадсько-політичної діяльності, політичних переконань, культурно-освітньої роботи, детермінувавшись обставинами суспільно-політичного життя України початку ХХ ст. Незважаючи на складні для українства умови життєдіяльності, особисту завантаженість професійною (лікарською), освітньою, громадською працею, письменник зумів здобути визнання і популярність як прозаїк, драматург, автор публіцистичних статей, нарисів, фейлетонів, укладач і редактор багатьох шкільних підручників та навчальних посібників.

Основу світогляду М.Левицького становить своєрідний симбіоз релігійно-християнських, позитивістських, антропоцентричних та філософських екзистенційних уявлень. Орієнтуючись на християнську мораль, письменник утверджував любов до ближнього, милосердя, толерантність, добро, самовдосконалення душі, підкріплені вірою в людину, її розум, знання, у результативність праці за покликанням.

У світорозумінні та творчості Левицького - демократа і гуманіста - важливим первнем була національна ідея, яку він розглядав як запоруку суверенного буття українського народу, визначний складник його ментальності, критерій політичної заангажованості людини. Погляди на призначення мистецтва М.Левицького викристалізувались у тісній творчій співдружності з Б.Грінченком та С.Єфремовим. Йому були засадничо близькими принципи художньої творчості, визначені С.Єфремовим, суть яких полягає у втіленні в художньому творі таких ідей, як визвольна, народності, любові до рідного краю.

Генезу ряду оповідань і нарисів доєміграційного періоду творчості М.Левицького (1901-1917 рр.) становлять його спостереження за перебігом суспільно-політичних процесів в Україні на межі XIX - XX ст.

М.Левицький розширив тематично-образний діапазон української прози. Основним джерелом оповідань, новел, нарисів, есе письменника стала реальна дійсність помежів'я XIX -XX ст., "ройове" і приватне життя репрезентантів різних верств і етносів України. Автор відтворив широкий спектр соціуму в усій характерності його побуту, звичаїв, поведінки, взаємин, психофізичних, національних та релігійних особливостей, соціальної атрибутики. Письменник зболено розкривав соціальну несправедливість, злидні, голод, поневіряння світами стражденної і упослідженої людини - "аутсайдера" з колоніальної окраїни Російської імперії, - не захищеної перед несподіваними ударами долі, аморальним законом, свавіллям чиновницько-бюрократичного апарату, жорстокістю і байдужістю соціального оточення, зокрема українського, єврейського, польського тощо.

Специфічною рисою кредо письменника є реалістичне відтворення труднощів та значимості життя через незначні чи, навпаки, надзвичайні події повсякденності. Метою його творчості, як і епиків "натуральної школи" Мусія Кононенка й інших, було відтворення драматичного процесу руйнації усталеного ладу й ритму життя "маленької" людини, нищення її мрій і, як наслідок, спотворення морально-етичних модусів її поведінки.

Втілюючи естетичний принцип "життя, як воно є", прозаїк відображав дійсність із позиції народного ідеалу морального здоров'я, природного розуму, любові до ближнього й свободи людини та нації. Критичний пафос його творчості полягає в створенні й розвінчанні синтетичного образу зла; ним М.Левицький усвідомлював той лад життя, при якому страждаюча, принижена та обійдена щастям людина залишається безсилою і немічною, "живцем похованою" (І.Нечуй-Левицький). Антилюдський "порядок" буття, який не дає виборсатися індивідуумові з тенет злиднів, безталання, не дає можливості досягти омріяного, став об'єктом художніх студій М.Левицького ("Пенсія", "Перша льгота", "Пачкар" та ін.). Його герої потрапляють у безвихідь, часто знаючи її причини, але навіть не маючи сил щось змінити, бо занадто зжилися з нею. Життя персонажа, на протигагу традиційній народницько-етнографічній літературі, висвітлюється екзистенційно - фрагмент життя. У ньому автор відкривав і виявляв таємниці, приховані від ока байдужого спостерігача.

Специфічною рисою втілення селянської теми М.Левицьким визначаємо тенденцію до художнього психологізму, філософського індивідуалізму й інтенцій ліричності, що в основному характеризує весь модерний напрям української літератури 90 - 900-х років. Мала проза М.Левицького характеризується дифузією власне людинознавчих проблем з соціально-філософськими ("Порожнім ходом", "Деда", "Очі", "Добре діло" тощо). Домінантною

рису творчості епіка є тонкий психологізм, відображення потаємних порухів душі; він виявив уміння побачити те, що лежить в глибині людського почуття. Письменник акцентував на тих кульмінаційних моментах, коли в душах героїв прокидаються високі людські почуття, емпатія. Він майстерно "примушував" звучати струни добра у людським серці. Аналіз психології морального вчинку є сталою прикметою його прози ("Стаття 182", "Коляда", "Тяжкий хрест", "По закону" та ін.).

Викриття потворних соціальних виразок у його творах невіддільне від гуманістичного захисту людини та її вищих цінностей. Для М.Левицького найвищий прояв краси - це висока духовність ("Нюбея"), мораль ("По закону") і внутрішня свобода гідної людини ("Хрест і півмісяць"). Фактором відчуження, загибелі виступає в епіці М.Левицького відрив людини від звичних умов життя ("Заєць", "Землиця рідна"). Письменник часто пояснював учинки людей не раціональними чинниками, а емпіричними, зокрема емотивною, чуттєвою діяльністю людини. У творах першого періоду творчості М.Левицького знайшли художнє втілення ідеї свободи, визвольної боротьби, прагнення до національного самоусвідомлення, соціального визволення українського народу.

З 1918 року почалася вимушена політична еміграція М.Левицького. Виїхавши у складі дипломатичної місії УНР до Греції, письменник більше не повернувся на батьківщину. На роки еміграції (1918 - 1932 рр.) припав другий період творчості М.Левицького, в якому його ідейно-стильові домінанти збереглися й розвинулися. Художній набуток письменника збагатився новим життєвим досвідом. Він творчо переосмислив події і факти, пов'язані з трагічною історією УНР та героїко-визвольними пориваннями народу. Твори циклів "Червоний жаж", "Gloria victis", "Людина - звір", "Також емігранти" (в основному це мемуарна проза - документальні нариси, оповідання, есе) наснажуються патріотичними мотивами, стають ще більш злободенними, відображають те, що найбільше хвилювало письменника і український народ. Патріотичний характер прози М.Левицького детермінований національно-визвольною революцією, намаганням України відстояти державну волю.

Феномен самотності ідейно-естетичної системи малої прози М.Левицького, закорінений у інтелектуально-людинознавчих набутках "народницької" й модерністської літератури кінця XIX - поч. XX ст. Тенденціями до філософування, жанровим експериментуванням, проблематикою його епіка суголосна новітній мистецькій добі. Потужний внесок прозаїка в українську літературу перших десятиріч XX ст. – очевидний і безсумнівний.

Другий розділ – **“Жанрово-типологічні особливості малої прози М.Левицького”** – присвячено дослідженню жанрової ієрархії епічного доробку письменника.

Талант М.Левицького визрів у період художнього оновлення письменства кінця XIX - початку XX ст. Жанрові пошуки й здобутки М.Левицького є свідченням характерної для початку

XX ст. тенденції до виокремлюючого диференціювання жанрів малої прози. Аналіз жанрових особливостей малої прози письменника демонструє не лише вміння оперативно відгукуватися на нові явища й тенденції суспільного життя, але і сягати їх соціально-історичної сутності, тлумачити їх у світлі авторського бачення.

Традиційний жанр оповідання під пером М.Левицького, як і більшості письменників перехідної доби (М.Коцюбинського, Л.Пахаревського, Л.Яновської, Д.Марковича, Т.Бордуляка, О.Маковея та ін.), у 900-ті рр. структурно урізноманітнюється, стає більш гнучким, виявляючи можливість до оновлення. Відповідаючи канонам класичного реалізму, його "дрібне", "буденне" оповідання тяжіє до фрагментарної прози настроєвістю, зображенням переважно однієї ситуації, випадку, фрагменту життя. У традиційну манеру "соціально-психологічної студії в дусі "наукового реалізму" (І.Денисюк) майстерно імпліковано новаторські елементи: сюжет його творів частково стає внутрішнім, протікаючи у свідомості героя, у його внутрішніх монологів.

Епічні знахідки виявили сформоване індивідуальне, специфічне художнє мислення прозаїка. Мала прозова форма дала йому можливість на прикладі приватного життя індивіда показати ірраціональність пошуків щастя й гармонії в дисгармонійному світі. М.Левицький модернізував деякі різновиди оповідань, що свідчить про оригінальність обдарування письменника і невичерпні трансформаційні можливості жанру модифікуватися. У творчості М.Левицького визначено такі класичні форми епічних творів, як новели (зокрема новели акції), оповідання (з okazіонально-фаховими варіантами "святкове оповідання", "оповідання лікаря"), нариси. Крім того, виділяємо і специфічні ліро-епічні види, своєрідність яких автор часто виражає підзаголовками: "образок з життя", "бувальщина".

М.Левицький вдало культивував жанри психологічної студії ("Тяжкий хрест", "Тяжка дорога"), детективного гостросюжетного оповідання ("Страшна ніч", "Таємниче вбивство"). Поряд із оповіданнями, написаними в об'єктивній манері, чільне місце посідає традиційна "я-література", де наратор невимушено бесідує з читачем, оцінює вчинки героя ("Одно слово", "Хатнє лихо"). Іншу групу складають твори, написані в суб'єктивно-об'єктивній манері, в яких місце автора-оповідача зайняв ліричний герой ("Порожнім ходом", "Хрест і півмісяць"). Різняться й емоційні типи повісткування: твори трагічного звучання сусідять із гуморесками. Крім того, проза М.Левицького політональна, багата на стилістичні відтінки (ліричні й гумористичні оповідання).

Суб'єктивізм оповідань М.Левицького, заснованих на життєвих фактах, показовий поглибленням ліризму при збереженні зовнішньої об'єктивності оповіді. Під впливом новітніх художніх досягнень інших європейських літератур та з розбудовою малої прози в українському письменстві початку XX М.Левицький керувався творчою настановою всебічного, поглибленого осягнення духовного світу в його часом майже неловимих і малозрозумілих суперечностях і

складнощах, що було естетично продуктивним, увів нові принципи відображення (моделювання події через монопереживання, монобачення героя чи автора, безпосередній показ людей і подій тощо).

Однією з найхарактерніших рис оповідань М.Левицького, як і більшості творів українських письменників новітнього часу, є відтворення дійсності у трагізмі її буденних умов, де навіть найстрашніші події закономірні. Така особливість оповідання зближує його з художньою концепцією дійсності В.Стефаніка, улюбленим прийомом якого при відтворенні огидності й примітивності життєвих явищ було зображення героїв у трагічно безвихідних становищах. Епіку М.Левицького об'єднав специфічний драматичний конфлікт, суть якого полягає в екзистенційній антитетичності внутрішньої мрії людини і сили всесильних обставин, розрив між бажаним і реальним існуванням людини. В оповіданнях письменника поривам людини протистоїть абсурд дійсності, що й визначило природу категорії трагічного в прозі М.Левицького.

Жанрову природу таких творів, як "Тяжка дорога", "Злочинниця", "Забув", автор означив імпресіоністським генологічним маркуванням "образок з життя", віддаючи належне жанру образка, досить частотному наприкінці XIX ст., зокрема у творчості М.Коцюбинського, Г.Хоткевича, О.Маковея, Є.Ярошинської та ін. Одним із основних критеріїв жанрової атрибуції цього підвиду малої прози є його глибокий психологізм. "Образкам" письменника притаманна особлива інтенсифікація й концентрація сюжетно-композиційної структури і стилю, драматична напруженість конфлікту, який досягає максимальної напруги в пуанті й розряджається у "вендепункті" (Людвіг Тік), розкриваючи нову сутність героя, незвичайність людської долі. Ці "образки" є різновидом психологічної новели з драматичною внутрішньою дією, що свідчить про орієнтацію письменника на новітню школу письма.

У "образках" відсутні описи - лише констатація фактів і короткі, моторошні у своїй суті діалоги. Письменник стефаніківськими засобами - зображенням внутрішнього світу через вчинок, акцію, видиму мову почуттів - відтворював почуття і психологічний стан героїв, показавши себе майстром техніки "мімічного" психологізму при відтворенні делікатних ситуацій ("Тяжка дорога", "Забув"). М.Левицький використав емотивно-фізіологічні образи-жести, котрі увиразнюють почуття людини, дають змогу уникнути зайвих описів, які замінені прямою проекцією душевного стану. Відтворення ж вібрації душі ампліфікує напружену силу блискавичного відчуття, що дає можливість автору унаочнити дійсність. Глибоке проникнення в духовне життя людини змінює зовнішній вияв побудови сюжету на внутрішній. Це свідчить про те, що дослідження психологічного процесу у творах М.Левицького стає об'єктом зображення. Така техніка наближає ці твори до експресіоністичної новели В.Стефаніка, імпресіоністичних творів М.Коцюбинського, "неонародницьких" - Т.Бордуляка, Марка Черемшини.

Поглибленню психологізації зображення стану персонажа служать прийоми невластне прямої мови та потоку свідомості, які, суб'єктивізуючи оповідь, освітлюючи подію крізь призму сприйняття персонажа, відкривають найтонші порухи його душі ("Злочинниця", "Союзниця"). "Образки" "Коляда" та "Тяжкий хрест" є зразком формально-стильового оновлення новели, в якій синтезувались ознаки епосу і драми. Родова дифузія викликана посиленою увагою до психологічного аналізу персонажа, його душевних переживань і настроїв.

Модифікуючи форми традиційного оповідання, автор вніс новації ідейно-естетичного зображення, перейшов до нового типу образного узагальнення, заснованого на суб'єктивно-діяльному світосприйнятті героя. Принципи реалістичного відображення базуються на пошуках узагальненого сенсу в буденності, у виявленні загальних сторін буття, у "дрібницях" життя. Характерним для цього жанрового підвиду, як і для новели акції, є новітній характер конфлікту - етично-моральний чи психологічний, що надає драматичній колізії у житті героя високого трагедійного звучання, іншого морально-суспільного змісту, ніж проста побутова життєва історія.

У центрі "буденних" оповідань М.Левицького - мотив "розвіяних мрій" ("Перша льгота", "Пенсія", "Добре діло" та ін.). Трагедія "маленької" людини в момент краху її сподівань викликана життєвим драматичним конфліктом життя. Такі катаклізми призводять до психічного надламу, зміни життєвих цінностей героя. Більшість цих оповідань-монодрам М.Левицького має кільцеву побудову. Герой проходить коло випробувань: безвихідь - шанс на порятунок - втрата ілюзій. Висновок автора "випадає" з народницького розуміння трагедії демократичного героя: виборсатися людина не може не лише через соціальні чи політичні чинники, а й через власну слабкість, нездатність, пасивність чи байдужість, примирення з ситуацією.

Частині оповідань М.Левицький дав жанрове визначення "бувальщина". Транспонований з фольклору, "олітературений" жанр "бувальщини" зберіг основні риси: зображення дійсної неординарної події, пригоди, випадку, постаті з недалекого минулого або теперішнього життя. Оповідання-"бувальщини" М.Левицького ("Союзник", "По закону", "Ніобея", "У вагоні" тощо) засновані на побутовому фактографізмі - реалістичному відтворенні життєвого факту, свідком якого міг бути автор.

Прикметними ознаками таких творів є драматизм і динамізм ситуацій, увиразнених майстерними діалогами і полілогами, композиційним обрамленням. Жанр "бувальщини" у виконанні М.Левицького - це архітектонічно замкнена форма (рамкова), що сприяє розкриттю трагічної дисгармонії героя і дійсності. Ці оповідання, як і твори попередньої групи, відзначаються глибокою психологічною обсервацією героя, його життя, потуг виборсатися із життєвого бруду й аналізом причин трагедій "маленької" людини. У цих оповіданнях відсутній логічно-хронологічний ланцюг рівнозначних, рівновеликих подій. Сюжет базується лише на

одній події, зрідка двох-трьох. Життєві факти в авторській інтерпретації набули яскравого, розгорнутого відтворення, характеризуються напруженістю і становлять собою концентроване відображення найсуттєвіших конфліктів, навіть якщо вони видаються типово буденними, звичайними і не вирізняються чимось особливим, надзвичайним.

М.Левицький докорінно трансформував популярний у XIX ст. жанр "святкового" оповідання, ввівши інверсивну композицію, ускладнену включенням плану минулого у план теперішнього, невласне пряму мову, майстерні пейзажні малюнки. З'ясувати, що це "святкове" оповідання, допомагає лише певна характерна деталь, раптовий вигин сюжету (відгомін різдвяного чуда). Як і більшість українських творів цього жанру, що докорінно змінилися на початку XX ст., набувши рис "антисвяткових" соціально-проблемних оповідань ("Морозенко" Панаса Мирного, "В панів", "Пацанок", "Вечеря" С.Васильченка, "З землі на Оріон" Л.Яновської, "Святий вечір" Є.Мандичевського, "Святий вечір" В.Стефаніка, "Перша колючка" О.Кобця, "Воскресни" Л.Пахаревського тощо), "святкові" оповідання М.Левицького закроені на системі контрастів: невідповідності гуманної ідеї свята Різдва антигуманній життєвій реальності та необхідної в цей час свят християнської толерантності цинізму й байдужості до звичайної людини. Звідси й основні мотиви: самотність героя на Святвечір, нездійсненність надій, розчарування тощо ("Страшна ніч", "Наградні").

"Різдвяне" оповідання "Союзнація" засадничо відповідало новим вимогам психологічної поглибленості літератури початку XX ст. - зображенню подій "крізь призму чуття і серця" (І.Франко) людини в певному психологічному стані. Архітектоніка твору підпорядкована завданню розкрити душевні імпульси персонажа за певних обставин і створити у читача відповідний настрій. Зовнішній світ - світ несправедливості, дикого й жорстокого ставлення до людини - автор відтворив через внутрішні імпульси, враження та психічні рефлексії героїні, змученої у боротьбі за виживання.

М.Левицький, удосконалюючи художню форму та структуру зображальності, кращими творами виявив опанування новітніми прийомами жанротворення початку XX ст. Це передусім стосується такого сюжетобудування, коли замість традиційно інтригуючого з'являється сюжет внутрішній - лірико-психологічний, побудований на душевних колізіях героя. У сфері композиції новий етап розвитку реалізму - неореалізм - характеризується виходом у незавершену дійсність, життя "виринається" окремими картинами замість "заокругленості", "історії" (Н.Шумило). Для мовностильової палітри характерна активність внутрішніх монологів, діалогів, невласне прямої мови.

Картина світу для М.Левицького прикметна тим, що він для письменника смішний і сумний одночасно, але, не помітивши його дивацтв, вважав автор, важко зрозуміти його прикросці, тому що вони взаємно невіддільні. Митець відслонив джерела смішного і

анекдотичного, серйозного і трагічного, величного і піднесеного. Сатира письменника відзначається дошкульним сміхом, різноманітністю форм і актуальністю проблематики, характеризується багатством об'єктів викриття чи іронічної компрометації, тематикою виразного політичного й соціального звучання, різними сферами сатирично-гумористичного опрацювання матеріалу, зумовленими новими суспільно-політичними обставинами життя. Провідну тематику сатиричних творів Левицького, як і у О.Кониського, І.Франка, В.Самійленка, О.Маковея, М.Кононенка й ін., становить викриття антинародних інституцій самодержавства, шовіністської імперської політики щодо так званих "іногородців", облудності царських свобод, обумовлених антидемократичною конституцією, фарисейства чиновницько-бюрократичного апарату тощо. За жанровими особливостями сатиричні твори М.Левицького поділяються на декілька груп: сатирично-гумористичні оповідання, фейлетони, сатиричні переробки, вірші, мініатюри.

Гумористично-сатиричні оповідання М.Левицького відрізняються від гумористично-побутових оповідань XIX ст. Для них характерне чітке вираження соціально-політичної спрямованості, зв'язок проблематики з духом часу, посилення сатирично-викривального елемента, використання специфічних художніх деталей як дієвого чинника розкриття соціальної суті явища. У центрі сатирично-гумористичного оповідання вже не стільки подія, як людина; в жанрі відчувається прагнення більш глибокого зображення внутрішнього світу сатиричного й гумористичного персонажа у коротких і стислих формах малої прози. Разом із тим у цих творах спадкоємно присутні риси художньої манери гумористики XIX ст.: оповідь, характеристичність і простота сюжетних колізій тощо.

За формою й характером розгортання дії сатирично-гумористичні оповідання М.Левицького нагадують народні анекдоти або так звані "побреженьки", в основі яких - виняткові, незвичайні чи курйозні випадки з життя. Майстерність письменника полягає в тому, що в кожному такому курйозному, на перший погляд, незначному випадку в узагальненій формі відтворюються актуальні соціальні проблеми ("Правовий порядок", "Соломонів суд"), механізми самодержавного ладу ("Законник", "З пригод археолога"), облудність царських маніфестів ("Незайманість особи") тощо. Таким чином, об'єктом сміху стають негачії суспільно-політичного життя імперії. Розвиток дії у більшості творів ґрунтується на поєднанні комізму ситуацій з комізмом характерів.

У жанровій структурі оповідань М.Левицького еміграційного періоду творчості (1918 - 1932) чільне місце займає мемуарне оповідання, засноване на автобіографічних і біографічних первнях (цикли "Казенні діти", "Шкільні товариші", "Також емігранти", "Червоний жак", "Gloria victis"). Мемуарна література як один із важливих чинників пам'яті й духовного самовираження нації стала засобом авторського спілкування з молодим поколінням. Левицький відтворив історичний поступ, діалектику громадської думки, бурхливий розвиток суспільного життя в

переломну добу національних змагань українців та духовно-культурні проблеми життя нації у фокусі власного суб'єктивного сприйняття та при тім об'єктивно передав драматизм епохи (період УНР), коли оновились українські політичні, національні і культурні традиції. Мемуарна проза М.Левицького представлена такими структурними різновидами цієї жанрової системи, як оповідання, есе, мемуарний документальний нарис тощо.

Специфічною об'єднуючою рисою мемуарних творів письменника є перевага позиції мемуариста (про час і про себе), а не автобіографа (про себе в часі). Белетрист використовував зображально-описову форму оповіді, яка найбільше притаманна для "я-оповідання". Хоча жанри мемуарної літератури належать до паралітературних форм викладу, все ж письменник досягає автентичності викладу й подій, робить наратора мірою всього, створюючи таке співвідношення зображальності з оповіддю, яке б мало найбільший вплив, було невимушеним. Важливе місце у системі оцінок і психологічного аналізу посідає співвідношення авторського "я" з усіма суб'єктами оповіді.

Таким чином, можна констатувати: жанрологічні пошуки і здобутки М.Левицького в цілому є свідченням характерної для початку ХХ ст. тенденції до естетичного оформлення жанрів малої прози. Аналіз жанрових особливостей малої прози письменника виявив не лише вміння оперативно відгукуватися на нові явища і тенденції суспільного життя, але і сягати їх соціально-історичної сутності, тлумачити їх у світлі авторського бачення. У загальних контурах твори М.Левицького структурно наближалися до новітньої техніки письма початку ХХ ст. Дослідження законів художності малих форм прози М.Левицького дозволяє зробити висновок, що письменник орієнтувався на новітні тенденції руху літератури: його твори - це синтез традицій класики та жанрових впливів модерністської літературної школи.

У третьому розділі **“Стильові компоненти образного синтезу прози М.Левицького”** аналізується специфічність художнього стилю письменника, який оформився в амальгамі - старого реалістично-народницького й модерністського - напрямів з пошуками ефективною, а не лише новітньою письменницької методи. Є всі підстави стверджувати, що стильовий діапазон М.Левицького об'єднав різні естетичні тенденції, хоча стильова домінанта його малої прози значною мірою пов'язана з класичним реалізмом ХІХ ст. Стильовий спектр його творчості - багатовимірний, у ньому синтезовано елементи сентиментальної, натуралістичної, неоромантичної, імпресіоністичної художніх систем. Така тенденція до стильового синкретизму вказує на оригінальність прози М.Левицького.

Імпресіоністичні тенденції у творчості прозаїка зумовлювалися необхідністю глибокого проникнення в духовний світ людини, акцентуванням на його кричущому антагонізмі з байдужим, аморальним світом. Тому в більшості творів М.Левицького порушується особлива

проблематика, яка виходить за межі соціальних конфліктів, переходячи у морально-етичну та філософську сферу ("Порожнім ходом", "Коляда", "Щастя Пейсаха Лейдермана" та ін.).

У новелах та оповіданнях М.Левицького соціальні зв'язки особистості відсуваються на задній план, а на передньому виявляється саме внутрішній світ людини. Соціальне відображалось у психології героя, епоха ж відбивалася в морально-ідеологічному складі особистості. Відчуття руху історії, найважливіші риси епохи переломлювалися у психіці конкретного персонажа. З метою глибшого проникнення у внутрішній світ образу письменник акцентував на межових епізодах буття, моделюючи ситуації, в яких розкриваються найприхованіші, найпотаємніші думки й чуття протагоніста, простежуючи перебіг переживань від піднесення до найбільшого напруження і спаду ("Злочинниця", "Забув", "Тяжкий хрест" тощо).

У прозі М.Левицького творення художнього характеру відбувалося на шляхах психологічного аналізу й абсорбувало цілий ряд форм: від традиційних реалістично-психологічних до модерних. Найчастіше соціальна спрямованість характеру виявляється в епіка не тільки і не стільки через суспільні відносини, поведінку й ставлення персонажа до інших, а, найважливіше, що вона розкривається й через морально-етичну сферу, через внутрішній конфлікт особистості. Реальна дійсність у зовнішніх виявах моделюється через призму світобачення, світосприйняття героїв. Досягає цього письменник не лише конкретизацією почуттів, що виникають через сприйняття навколишнього, а й цілеспрямованим добором саме тих деталей пейзажу, портрета чи інтер'єру, які викликають увагу і переломлюються у свідомості героя.

Вплив імпресіонізму позначився на активізації знаково-сугестивної природи новели. У художніх засобах збільшується "місткість" письма: виникає підтекст, на зміну життєвій, достовірній подробиці приходять характерна художня деталь, тропи стають дедалі психологічнішими, відіграють емоційно-оцінну роль.

Кращим творам письменника притаманне відчуття конфліктності ситуації, рушійних сил психологічного переживання. У них автор продемонстрував уміння деталлю означити сутнісне, щирість почуття, що забезпечило його оповіданням тривку художню вартість. Це, зокрема, виявилось в лаконічному, "часом одним словом" (Л.Пахаревський) замість великих описів, змалюванні перебігу психічного стану героїв. Відмовившись від ширшої описовості (зокрема від відступів про умови життя героїв), М.Левицький замінив її місткими портретними, пейзажними деталями, інтер'єрами, засобами, що беруть участь не стільки в розвитку зовнішнього сюжету, скільки в зображенні внутрішнього світу героїв та його змін ("По закону", "Тяжкий хрест", "Хрест і півмісяць" тощо). Художні деталі здебільшого відтворюють саме внутрішній психодуховний процес, який визначає семантичну структуру оповідань М.Левицького.

Сукупність мікрообразів і художніх деталей допомагала увиразнити сприйняття героями динаміки оточуючого світу, передати їхні переживання, відтінити авторську оцінку подій.

Водночас письменнику імпонував екзистенційний аналіз буття. Тому він розглядав факти щоденного життя людини з погляду переживання індивідом свого існування, визначення свого місця у великому, чужому, незрозумілому світі. Звернення до нової екзистенційної проблематики (відчуження людини, страху, відчаю, тривоги, смерті тощо) вимагало глибокого проникнення у внутрішній світ індивіда, сферу підсвідомого, пошуку адекватних форм його співіснування в абсурдному оточенні ("Злочинниця", "Союзниця", "Очі").

Усе це дає підстави кваліфікувати творчість М.Левицького повноцінним й невід'ємним складником процесу модернізації художньої свідомості в українській літературі зламу століть, вагомим творчим внеском митця в естетичний тезаурус української літератури.

Висновки. Художня творчість Модеста Левицького, розглянута на тлі розвитку української літератури кінця XIX – початку XX ст., свідчить, що письменник тісно й органічно контактував з етико-філософським поступом своєї доби. М.Левицький належав до тієї когорти діячів української літератури, які, продовжуючи розвивати традиції своїх попередників, розширювали ідейно-естетичні обрії літератури, шукали нових способів художнього осмислення дійсності, нових підходів до зображення суспільного життя, передусім людини в цілому. Проза письменника стала новаторським явищем української літератури межі століть як за змістом, так і за формою. М.Левицький творчо сприйняв тогочасні літературно-естетичні новації, нееклектично поєднав їх із традиційними способами художнього відтворення життя. Окремі компоненти імпресіонізму, експресіонізму, натуралізму, неореалізму, як складники образного синтезу, переосмислені автором, були трансформовані, перетворені в його творчості у власну цілісну художню систему, яку можна вважати перехідною від "народницької" до модерної.

Твори малих епічних форм М.Левицького позначені еволюційними змінами у проблематиці і жанрово-стильовій структурі. Про переорієнтацію автора на новітні школи в опрацюванні нових тем свідчить еволюція його творчого методу від натуралізму і побутовизму ("Санітар", "Мана") до естетичного психологізму, індивідуалізму і ліричності ("Тяжка дорога", "Тяжкий хрест", "Хрест і півмісяць" тощо), що в основному характеризує весь український літературний модерн початку XX ст.

Творчості М.Левицького притаманна проблемна комплексність - поєднання проблем соціальних, психологічних та морально-етичних. Письменник, де в чому продовживши ідеї народницької літератури (зокрема в селянській темі), зробив усе ж крок уперед. Він уникнув властивої народникам ідеалізації селянина, відмовився від традиційного хронологічного викладу історії героя, натомість висвітлював її екзистенційно, як фрагмент життя.

В основі творів М.Левицького - екзистенційна проблематика, зокрема домінантна тема алієнації людини в суспільстві, відтворення драматичного процесу руйнації усталеного ладу і ритму життя "маленької" людини, нищення її мрій, нівелювання її ідеалів, розгубленості її у житті і, як наслідок, викривлення морально-етичних стимулів її поведінки, що є аргументом екзистенційного ставлення автора до дійсності як абсурду.

М.Левицький використав різноманітні художні засоби моделювання дійсності: змалювання реальних явищ, процесів несвідомого і підсвідомого, прихованих за діями, рухами, вчинками, емоційно-фізіологічним станом персонажів. Увагу письменника привертала духовно-ідеальні начала людського характеру ("Злочинці", "Хрест і півмісяць"). Ці ідеальні пориви людини (служіння своєму народові, вірність життєвому кредо тощо) письменник пов'язував із перспективами соціального і національного відродження.

Синхронний аналіз епіки М.Левицького та окремих творів Д.Марковича, М.Коцюбинського, Л.Пахаревського, В.Стефаніка, Л.Яновської дає підстави стверджувати близькість мистецького пошуку письменника до тенденцій українського модернізму і в той же час доводить оригінальність сюжетно-композиційних вирішень ним традиційних тематичних інваріантів. Художньо-естетичне поцінування жанрової природи малої прози М.Левицького доводить, що вона поповнила українську новелістику в значному генологічному діапазоні - від "дрібних" оповідань ("Перша льгота", "Пенсія"), до новел акції, психологічних студій, лірико-психологічних, сатиричних ("Злочинниця", "Союзнниця", "Законник" тощо) та зразків фрагментарної прози: образків ("Коляда", "Тяжкий хрест"), нарисів і спогадів (цикли "Казенні діти", "Gloria victis", "Людина - звір", "Шкільні товариші") тощо.

Еволюція малих форм художньої прози М.Левицького виявилась у суб'єктивізації оповідань новелістичного типу. Якщо новели "Тяжкий хрест", "Коляда" кристалізують художню правду, ідею твору в максимально об'єктивованій авторській манері, то в таких творах, як "Злочинниця", "Союзнниця", "Хрест і півмісяць" та ін., автор моделює подію через монопереживання, монобачення героя чи автора, а, отже, виходить із самоцінності суб'єктивного. Епічно-об'єктивна манера письма таких творів забарвлена емоційною схвильованістю, ліризмом та нахилом до драматизації зображуваного через інтенсивне використання внутрішнього мовлення героя та діалогів.

Отже, дослідження творчості Модеста Левицького дозволяє вважати його оригінально-самобутнім художником слова перехідної доби. Письменник витворив якісно новий рівень художнього синтезу, різноманітності і виразності образного світу. Своєрідно вписавшись у контекст українського літературного процесу кінця XIX - початку XX ст., творчий доробок митця став вагомим внеском у розвій української літератури, її змагання за ідеали суспільного прогресу, національного та соціального визволення.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Ліпницька І. Мала проза Модеста Левицького: До проблеми художньої еволюції української літератури // Дивослово. - 2004. - № 4. - С. 13-18.
2. Ліпницька І. Особливості творчої манери в малій прозі Модеста Левицького // Наука і сучасність: Зб. наук. праць НПУ ім. М.П.Драгоманова. - К.: НПУ, 2003. - Вип. XXXVІІІ. - С. 222-227.
3. Ліпницька І. Газета "Рада" і український літературний процес початку ХХ ст. // Бористен. - 2001. - № 7. - С. 7-9.
4. Ліпницька І. До характеристики індивідуального стилю Модеста Левицького // Сучасний погляд на літературу: Зб. наук. праць - Вип. 1. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 1999. - С. 84-89.
5. Козловська І. Спектр жанрів сатири та їх індивідуальне наповнення в творчості Модеста Левицького // Сатира і гумор в українській традиції. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. - Чернівці, 1994. - С. 142-145.
6. Козловська І.М. Прозова сатира Модеста Левицького // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова - Вип. 2. - К.: НПУ, 1998. - С. 177-186.
7. Ліпницька І. Лицар людяності (Творчість Модеста Левицького в ідейно-естетичних параметрах доби) // Визвольний шлях. - 2003. - № ХІ. - С. 100-113.
8. Козловська І.М. "Знавець людського серця" (Штрихи до портрета Модеста Левицького)// Науково-методичні праці з історії слов'янських народів: Зб. статей. - Вип. V. - К.: УДПУ ім. М.П.Драгоманова, 1996. - С. 182-203.

АНОТАЦІЯ

Ліпницька І.М. Творчість Модеста Левицького в контексті української прози кінця ХІХ - початку ХХ ст. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук спеціальності 10.01.01 - українська література. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. - Київ, 2004.

У дисертації вперше досліджується літературний доробок Модеста Левицького в руслі естетичного оновлення українського літературного процесу кінця ХІХ - початку ХХ ст.

З'ясовуються витoki формування світоглядних, філософських та естетичних поглядів М.Левицького - письменника, громадського діяча, політика, видавця, педагога, функціонування його прози у літературно-естетичних параметрах доби. У роботі розкрито риси поетики епічної спадщини митця, жанрова специфіка та стильові особливості творчості прозаїка. Осмислено ідейно-тематичний спектр малої прози, акцентовано увагу на гуманістичній спрямованості творів автора. Розкрито взаємодію прози М.Левицького з традиціями літературного народництва та новітніми художніми системами початку ХХ ст.

Ключові слова: жанр, реалізм, імпресіонізм, екзистенціалізм, психологізм, стильова домінанта, художня деталь.

АННОТАЦИЯ

Липницкая И.Н. Творчество Модеста Левицкого в контексте украинской прозы конца XIX – начала XX ст. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. - Киев, 2004.

В диссертации впервые комплексно исследовано художественное наследие малоизвестного эпика Модеста Левицкого в связи с особенностями общественно-политической и литературной жизни конца XIX - начала XX ст. на Украине. Освещаются обстоятельства формирования мировоззрения, процесс становления М.Левицкого - писателя, публициста, издателя, общественного деятеля, политика. Осмысливаются его творческие связи с представителями "старой" и "новой" генерации украинских писателей, раскрывается влияние С.Ефремова, Б.Гринченко и М.Коцюбинского на развитие эстетических идеалов писателя. В процессе исследования общественно-просветительской деятельности М.Левицкого нескольких десятилетий (начиная с 90-х гг. XIX века до конца 20-х гг. XX века, включая годы эмиграции) изучено активное участие писателя в процессе духовного возрождения украинского народа, что непосредственно влияло на творческое кредо прозаика, обусловило идейно-тематический спектр и гуманистическую направленность его произведений.

В результате исследования установлено, что идейно-эстетичная система прозы М.Левицкого базируется на интеллектуально-эстетических достижениях "народнической" и модернистской литературы конца XIX - начала XX в. Некоторыми тенденциями (философской насыщенностью, жанровым экспериментированием, своеобразием проблематики) художественное наследие М.Левицкого созвучно новому времени.

Определено, что центральной темой творчества писателя является характерная для представителей натуральной школы (Н.Гоголя, Е.Гребинки) тема "маленького человека". Автор

расширил социальную сферу изображения "маленького человека". В его произведениях социальные связи личности отодвигаются на второй план, а на первом - внутренний мир личности, в котором преломляются как социальные конфликты, так и проблемы человеческого бытия во всем их драматизме. М.Левицкий сочетал изображение социальной среды с раскрытием основных противоречий эпохи через духовный мир индивида.

Анализ жанрового спектра малой прозы М.Левицкого иллюстрирует характерную для начала XX ст. тенденцию дифференциации жанров. Традиционный жанр рассказа в творчестве писателя, как и у большинства писателей переходного времени, приобрел структурное разнообразие, проявил тенденции обновления. Согласно канонам классического реализма жанр рассказа тяготеет к фрагментарной прозе изображением преимущественно одной ситуации, случая, фрагмента жизни, а также своим эмоциональным тоном и настроенностью. В традиционную манеру "социально-психологической студии в духе "научного реализма" (И.Денисюк) мастерски имплицировано новаторские элементы: сюжет частично становится внутренним, протекая в сознании героя, в его внутренних монологах.

Малая проза писателя представлена как классическими формами эпических произведений - новелла (в частности, новелла акции), рассказ (с вариантами "святочный рассказ", "рассказ врача", мемуарный рассказ), очерк, эссе, так и специфическими, своеобразность которых автор часто выражает вспомогательными заглавиями: "образок из жизни", "бывальщина".

М.Левицкий удачно культивировал жанры психологической студии ("Тяжелый крест", "Тяжелый путь"), детективного остросюжетного рассказа ("Страшная ночь", "Таинственное убийство"). Рядом с рассказами, написанными в объективной манере, представлена традиционная "я-литература", где рассказчик непринужденно беседует с читателем, оценивает поступки героя ("Одно слово", "Домашняя беда"). Иную группу составляют произведения, написанные в субъективно-объективной манере, в которых место автора-рассказчика занимает лирический герой ("Пустым ходом", "Крест и полумесяц"). Субъективизм рассказов М.Левицкого, основанных на жизненных фактах, проявляется в углублении лиризма при сохранении внешней объективности изложения. Автор при этом использует разнообразные эмоциональные типы повествования: от трагического звучания до сатирико-юмористического.

В прозе писателя доминирует тенденция синтеза традиций народнической литературы XIX ст. с достижениями модернистской литературы начала XX ст., в частности, соединение очерковости и характерной символики модернизма, совмещение социологического и психологического углов зрения. Это касается и сюжетостроения: вместо внешнего, традиционно интригующего, культивируется внутренний сюжет - лирико-психологический, построенный на смене душевных и эмоциональных состояний героя. Такая техника приближает эти произведения к экспрессионистической новелле В.Стефаника, импрессионистическим

произведениям М.Коцюбинского, "неонародническим" - Т.Бордуляка, С.Васильченко, Л.Яновской и др.

В рассказах и новеллах М.Левицкого прослеживается экзистенциальная незащищенность личности перед общественными институтами власти, воплощающими для писателя насилие. Факты жизни человека отождествляются с переживанием индивидуумом своего существования, поиском своего места в большом, чуждом, непонятном мире. Обращение к новой экзистенциальной проблематике (отчуждение человека, его страхи, отчаяние, тревоги, смерть и т.п.) привело автора к более глубокому исследованию внутреннего мира личности, сферы подсознательного, поиску адекватных форм существования индивида в абсурдном окружении.

Синхронно-диахронный анализ художественного наследия М. Левицкого в контексте достижений литературы конца XIX - начала XX в. дает право считать творчество писателя оригинальным художественным явлением, интересным своими идеями, жанрово-стилевыми модификациями, типажам, мотивами, изобразительно-выразительными средствами, индивидуальной стилистической палитрой.

Ключевые слова: жанр, реализм, импрессионизм, экзистенциализм, психологизм, стилевая доминанта, художественная деталь.

SUMMARY

Lipnytska I. Literary works by Modest Levytsky in the context of the Ukrainian prose at the end XIX-th - beginnings XX-th of centuries. -Manuscript.

The candidate's degree in philology on speciality 10.01.01 - the Ukrainian literature. Drahomanov's National Pedagogical University. - Kyiv, 2004.

The thesis of dissertation is the complex research of art heritage of Modest Levytsky. The author presents the artistic biography of Levytsky based on analysis of wide range of sources. In activity the analysis of genre specificity, formal - style features, conceptually - theme spectrum of creativity of Modest Levytsky in the literary context of the late XIX-th - early XX-th centuries was made. The Levytsky's short stories in their genre evolution of the analysed. The thesis highlights the specialities or characters system or Levytsky's poetical works, compositional peculiarities of short prose, authors style, so the stability of his philosophical base.

On the basis of Levytsky's prose microanalysis the conclusion about originality of his individual style in the literary process of the late XIX - the early XX centuries was made.

Key words: genre types, realism, impressionism, psychological analysis, style majorant, artist part.